

DOSSIER

EPISODIS DE LA HISTÒRIA DE FIGUERES

Carles Jordà i Fages (1883-1935). Dirigent d'Acció Catalana i de la Unió Sindical Agrària

Per Ferran del Campo i Jordà^(*)

«A Carles Jordà, el primer Batlle tramuntanat de Barcelona»
Guerau de Liost, 1920⁽¹⁾

Resum

Carles Jordà i Fages neix a Figueres el 1883 i mor a Pont de Molins el 1935. És l'hereu d'una família d'hisendats que aviat diversificarà les seves inversions, de manera decidida, en el negoci bancari, la qual cosa permetrà que ell i les seves germanes es traslladin a estudiar a Barcelona. Estudiarà enginyeria i entrarà en contacte amb els nuclis catalanistes de la Lliga que el portaran a ser elegit per a càrrecs polítics a la Mancomunitat de Catalunya i a l'Ajuntament de Barcelona, on arribarà a ser alcalde accidental. Unes inversions amb mals resultats truncaran la seva vida barcelonina i el 1921 retornarà a l'Empordà. On manté la seva presència política i serà un dels fundadors d'Acció Catalana. Per la seva afiliació política, durant la dictadura de Primo de Rivera serà perseguit i exiliat a Casp. De retorn a l'Empordà, impulsa el cooperativisme agrari. Amb la II República mantindrà la seva adscripció política, però, sobretot, accentuarà la seva faceta de dirigent agrari des de la Unió Sindical Agrària, que se situarà en una difícil aposta, entre la patronal agrària i el sindicalisme rabassaire, tot buscant fórmules de concòrdia i entesa en moments de radicalització. Morirà en plena maduresa el 1935. La seva memòria es perdrà durant el franquisme i la democràcia restaurada.

Paraules clau

Carles Jordà i Fages, La Lliga, regidor de Barcelona, Acció Catalana, Unió Sindical Agrària de Catalunya

Abstract

Carles Jordà i Fages was born in Figueres in 1883 and died in Pont de Molins in 1935. He was the heir of a family of landowners who early on determined to diversify their investments in banking businesses, among others. This allowed him and his sisters to move to Barcelona for their studies. He studied engineering and came into contact with the Catalan centres of the Lliga which led to his election to political offices during the Mancomunitat de Catalonia and at the city council of Barcelona, where he became acting mayor. Some bad investments led to the end of his residence in Barcelona and he returned to the Empordà in 1921 where he maintained his political presence and became one of the founders of Acció Catalana. During the Primo de Rivera dictatorship he was persecuted for his political alliances and exiled to Casp. Upon return to the Empordà, he promoted agrarian cooperatives. With the Second Republic, he maintained his political subscription but especially accentuated his role as agrarian leader with the Unió Sindical Agrària, which, with a difficult commitment, acted between the agrarian landowners' union and workers' syndicalism by trying to find peaceful ways and understanding in times of radicalization. He died at a prime age in 1935 while developing his role as mediator. His legacy was forgotten during the Franco regime and the restored democracy.

Keywords

Carles Fages I Fages, Lliga, city councillor of Barcelona, Acció Catalana, Unió Sindical Agrària de Catalunya (Agrarian Syndicalist Union of Catalonia)

Recepció: 08/05/2014 • Acceptació: 10/10/2014.

* Historiador, catedràtic de Geografia i Història d'ensenyament secundari, autor de: *Set segles d'una família empordanesa. Els Jordà de Molins*, Figueres, Brau edicions, 2000, i *Carles Jordà i Fages. Un home de la terra*, Figueres, Ajuntament de Figueres-Diputació de Girona, Col·lecció Juncària, 2006. Les referències documentals i bibliogràfiques es troben en aquests dos llibres, especialment en el segon. Aquest article és el resultat d'una conferència que recull els treballs efectuats per l'autor. L'aparat crític es limita a l'essencial a fi de fer àgil la lectura del text.

1. Aquesta és la dedicatòria autògrafa que Jaume Bofill i Matas, *Guerau de Liost*, dedica a Carles Jordà en el llibre *Selvatana amor*, Barcelona, Gustau Gili, 1920. El llibre es troba a la biblioteca familiar.

DOI: 10.2436/20.8010.01.150

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 45 (2014)

Ferran del Campo i Jordà

FAMÍLIA I INFÀNCIA

El 19 de febrer de 1883 neix a la casa Perramon, del carrer Nou de Figueres,⁽²⁾ Carles Jordà i Fages. És batejat a la capella de Sant Baldiri i Sant Llàtzer,⁽³⁾ tot just davant de l'esmentada casa Perramon i annexa a l'hospital. Rafael Jordà i Pont i la seva muller Ramona Fages i de Perramon, ja no varen tenir cap més fill, encara que eren prou joves. Tenien una família nombrosa: set nenes (la gran, Pilar, tenia només catorze anys) i dos nens, Joaquim, que tenia tres anys i el nouvingut Carles.

El 9 de setembre del 1883 es produeix un fet luctuós que va sumir la família en la tristesa. El petit Joaquim, l'hereu, moria a l'edat de tres anys (suposem que d'alguna de les moltes malalties infantils de l'època). Des d'aleshores Carles, amb tan sol sis mesos, es convertí en el futur hereu i únic representant masculí de la família. Tant el seu pare, com la seva mare, i les seves germanes, tingueren a partir d'ençà una gran cura d'aquell infant, el més petit, perquè arribés a adult.

Pel que fa a les activitats financeres de Rafael Jordà, sabem que, junt amb el seu cunyat Carles Fages de Perramon i un bon nombre de propietaris catòlics i conservadors de Figueres i comarca, funden la Caixa d'Estalvis de l'Empordà, amb la intenció de protegir els estalvis dels obrers de la comarca. La Caixa comença a funcionar el 6 d'abril de 1884. Però Rafael Jordà va més enllà, té la intenció de fundar i aixecar el seu propi banc, per això necessita un espai adequat. Aquesta és la raó per la qual decideix comprar en aquesta època una casa amb jardí situada al carrer Muralla, número 19, a la cantonada amb el carrer de Peralada, casa que va refer totalment i a la qual va donar un aspecte auster i senyorial, amb planta baixa i dos pisos, jardí i terrassa.⁽⁴⁾ En aquesta mansió va passar a residir amb la seva família l'any 1885.

És en aquest mateix any quan Rafael Jordà funda la Banca Jordà, el primer banc de Figueres, que té el seu local als baixos. Aquest nou negoci el féu en pocs anys un dels propietaris més rics de la contrada, com ja veurem.

2. La casa Perramon, al carrer Nou de Figueres i davant l'antic hospital, era una casa senyorial propietat de Francesc Xavier de Perramon (emparentat més tard amb els Fontcuberta, d'aquí que de vegades se la coneix com a casa Fontcuberta). Aquesta casa, avui desapareguda, era tot just enfront el carrer Rutlla.

3. Es tractava de l'edifici més antic del carrer Nou de Figueres, propietat del cavaller figuerenc Pere Roca l'any 1532.

4. Fesomia apropiada per a un poderós burgès provinent del món agrari i resident a la capital de l'Empordà.

El 1888 Rafael Jordà viatja a Barcelona per visitar l'Exposició Universal i queda molt impressionat. Aquest fet i els contactes de negocis que fa influïrien anys més tard perquè passés a residir en aquesta ciutat, que tan agradablement el sorprenia.

Sabem també que el 1893 Rafael Jordà era el contribuent més important de Figueres, pagant 458 pessetes, quantitat per sobre de les 439 pessetes que pagava el seu cosí i amic Narcís Cusí Jordà, cosa que dóna fe de la riquesa de Rafael i dels seus pròspers negocis, en especial la banca.

És en aquesta època també quan Rafael, cada vegada més a prop de Barcelona en qüestió de negocis, decideix que el seu únic fill Carles estudiï en aquesta ciutat, fins aleshores havia tingut mestres particulars a la casa de Figueres. Així que al voltant dels deu anys passa a residir, com a intern, al col·legi dels jesuïtes de Sarrià. De fet, a prop d'on eren les seves germanes, que estudiaven al Col·legi del Sagrat Cor de Sarrià. Carles marxa de la terra on havia nascut, suposem que amb tristor, ja que el canvi fou molt gran i marcà bona part de la seva vida. Enrere resta la seva infantesa a Molins i Figueres, d'ara endavant la gran capital catalana es convertirà en la seva llar, allà coneixerà els seus millors amics i la que serà la seva dona, Dolors Pons i Bofill. Rafael i Ramona, que havien planificat acuradament l'educació dels seus fills, decideixen que el futur és a Barcelona, per aquesta raó accepten separar-se d'ells durant llargs espais de temps i trobar-se als estius a la casa pairal de Molins. La seva decisió era ferma i no la va fer trontollar ni l'agitació política, ni els aldarulls obrers, ni els atemptats anarquistes.⁽⁵⁾

El maig de 1895, el dia 5, Rafael i Ramona tornen a viatjar a Barcelona, el motiu és la primera comunió del seu fill Carles, que fa a la capella del col·legi de Sant Ignasi dels Pares Jesuïtes de Sarrià, on està intern. Opten per dedicar-se als seus fills i a viure el millor possible els anys que els restaven de vida. Les seves filles, dues d'elles ja casades, l'altra monja, i la resta solteres, tenien el futur resolt, i Carles, aleshores un infant educat amb la rigidesa exigida pels seus pares i nen protegit per les seves germanes grans, es feia adult a Barcelona, ciutat de la qual molts anys se sentiria fill.

Rafael Jordà Pont i la seva muller Ramona Fages de Perramon aviat es trobaren sols a les seves possessions de l'Empordà, vivint en aquella gran casa del carrer Muralla de Figueres, ja que el seu únic fill i hereu, Carles, i les seves filles solteres, Maria, Mercedes i Carolina, eren a Barcelona. Així que

5. El 7 de novembre de 1893 Santiago Salvador llançà dues bombes al Liceu, moriren vint-i-tres persones. El 7 de juny de 1896 hi ha un atemptat anarquista contra la processó del Corpus al carrer Canvis Nous, amb sis morts. En ambdós casos se suprimiren les garanties constitucionals per a Barcelona.

Rafael Jordà, considerant que ja posseïa una bona fortuna i un gran patrimoni, va decidir traslladar-se a aquesta ciutat amb la seva dona. Va tancar la Banca Jordà de Figueres i va llogar un espaiós pis, un principal, a Barcelona (carrer Pau Claris, 13) on varen passar a residir també els seus fills. Aquest fet va significar l'allunyament dels Jordà de la casa pairal de Molins.

De pagesos benestants de l'Empordà havien passat a hisendats, ja amb residència a Figueres, i ara, amb una gens menyspreable fortuna, arribaven a Barcelona on aviat enllaçarien amb la poderosa burgesia industrial. Tant Rafael Jordà com Ramona Fages estaven segurs que el futur es trobava a la gran capital catalana, i veien l'Empordà i Molins com un món més propi dels seus avantpassats, dels orígens, com també així ho veien Carles i les seves germanes.

Rafael Jordà va viure a Barcelona, llevat dels estius en què tota la família anava a la casa de Molins, fins que va morir la seva muller, Ramona Fages, el 14 de febrer de 1911, a l'edat de 63 anys. Després va sovintejar les estades entre Barcelona i Figueres, convertint-se en un home força solitari i introvertit. Havia deixat les seves possessions, masies i terres, a cura de pagesos i masovers de tota confiança, entre els quals destacaven els Batlle, masovers de la casa pairal de Molins.

Al final de la seva vida, entre el 1919 i 1921, Rafael Jordà va passar a viure a la casa del carrer Muralla de Figueres, estava malalt i no es podia moure gaire, ja tenia 75 anys. Només li feia companyia la seva filla Carolina, que sempre es va mantenir soltera, i una monja que l'atenia. Home de missa diària al seu oratori familiar, dedicat a la Verge del Roure, esperava pacientment la seva fi, car considerava que la vida ja li havia donat el que volia i que el seu temps s'havia esgotat. El dia 5 d'octubre de 1921, en presència dels seus fills, Rafael moria i amb ell se n'anava una gran part de la història dels Jordà. La primera pàgina de *La Veu de l'Empordà* va ser ocupada per la seva esquela, i a l'interior hi havia un extens article signat pel seu nebot Xavier Fages de Climent, del qual alguns fragments ens serveixen per descobrir la seva personalitat:

“Ha mort el cap d'una família del nostre país, de bona cepa catalana, que havia conseguit en el mateix un bon nom i una de les més altes representacions socials... I ja retirat de sos negocis, en la vida barcelonina d'uns quants anys, la missa i la visita a Jesús Sagramentat en les Quaranta Hores eren en ell pràctiques habituals... I havent volgut retornar a Figueres, sens dubte amb l'íntim desig de morir en la terra natal i en sa casa, la casa que ell mateix havia aquí fet construir... no sortint ja d'ella, tenia sovint missa en l'oratori i rebia els Sants Sagraments.

Era característica seva, ben notable, remarcable i digna d'admiració la senzillesa genuïnament catalana en totes les coses íntimes de la seva vida; i en tots els últims anys d'ella, un total apartament i desprendiment dels tràfecs i coses del món, i un tranquil i seré convenciment de què el seu temps era acabat per més que Déu Nostre Senyor li anés allargant la vida.”⁽⁶⁾

Rafael Jordà Pont va ser enterrat al panteó familiar del cementiri de Molins, amb els seus avantpassats.

ESTUDIS I JOVENTUT A BARCELONA

El seu únic fill baró i hereu seu, Carles Jordà i Fages, era un home fet a Barcelona. Havia estudiat als jesuïtes de Sarrià, formà part en la seva joventut de la Unió Catalanista, va ser deixeble d'Enric Prat de la Riba i entre les seves moltes amistats d'estudiant destacaven les de Jaume Bofill i Mates i Josep Carner. En aquest epíleg només farem una breu ressenya de la seva trajectòria social i política, ja que la seva biografia mereix la dedicació d'un volum monogràfic, que a la vegada seria continuació d'aquest dedicat als Jordà de Molins.

*Imatge de joventut
(Arxiu Carles Jordà).*

6. *La Veu de l'Empordà*, 887, 8 d'octubre de 1921, p. 4.

Carles Jordà va estudiar la carrera d'enginyer industrial a la Universitat de Barcelona, al temps que es definia a favor d'una nova ideologia, el positivisme determinista, que seria força important entre els catalanistes encapçalats per Prat de la Riba, seguidors de les teories del francès Taine. Aquests joves catalanistes codificaren el nacionalisme polític català amb arguments científics, sobre els quals es podia atribuir a Catalunya el rang de nació, i d'aquesta forma diferenciar Estat de Nació. Així els joves possibilistes, formats en el darrer quart del segle anterior en el catalanisme nacionalista, adequaven aquest a les noves circumstàncies polítiques, i guanyaven un important sector de la burgesia industrial catalana. Aquest moviment fou molt mal rebut a la resta d'Espanya, amb una classe política mal informada i una opinió pública sovint manipulada, que veia separatisme allà on només hi havia regionalisme.

Carles Jordà, políticament compromès amb el catalanisme polític, entrà a formar part de la Lliga Regionalista de Catalunya des de la seva fundació, el 1901, com a membre de les seves joventuts (arribà a ser president de les Joventuts de la Lliga).

A partir de 1906 col·laborà a *La Veu de Catalunya* (diari des de 1899 sota la direcció de Prat de la Riba), amb Eugeni d'Ors, Jaume Bofill i Mates, Josep Carner i altres. De fet eren un grup d'amics que solien reunir-se a la redacció per fer tertúlies, i que es poden considerar com a membres molt importants del Noucentisme, que donaria pas a un important moviment cultural, catalanista, catòlic i de dreta moderada, del qual Carles Jordà formà part i se sentí orgullós durant tota la seva joventut. Estava totalment convençut que Catalunya i el fet català anirien endavant si es donava un contingut polític i cultural fort, per aquesta raó també va intervenir en l'organització del Primer Congrés de Llengua Catalana i en la creació dels Estudis Universitaris Catalans.

Més tard va decidir, amb l'avinentsa del seu pare, continuar i ampliar els seus estudis d'enginyeria industrial a Bèlgica, a la Universitat de Brussel·les, aprofitant que, com ja era tradició entre els Jordà, parlava i entenia perfectament l'idioma francès. Va estar a Bèlgica, amb intermitències per vacances, des de l'octubre de 1907 fins a l'hivern de 1909, en què va tornar per contraure matrimoni amb Dolors Pons i Bofill, filla d'un ric industrial barceloní, Alexandre Pons i Serra, membre d'una de les famílies més benestants, originària de Sarrià, que havia estat regidor de l'Ajuntament de Barcelona i president del port. Carles i Dolors s'havien conegut a Sant Martí del Canigó, ambdós eren amants del muntanyisme. Carles Jordà era membre del Centre Excursionista de Catalunya des dels seus inicis.

Foto del matrimoni Carles Jordà Fages i Dolors Pons Bofill (Arxiu Carles Jordà).

Una altra de les facetes de la seva joventut va ser escriure, a revistes i diaris, articles de política, economia o cròniques diverses d'afers d'arreu del món. Les seves col·laboracions són especialment significatives a la revista *La Catalunya* (1907-1910), *Cataluña* (1911-1912) i *Catalunya* (1913-1914), revista que ell mateix va sostenir econòmicament, i que en les dues primeres etapes era en llengua castellana, ja que volien connectar amb els intel·lectuals castellans, donar a conèixer Catalunya, i acabar amb la manca d'informació i les interpretacions errònies que es donaven a la resta de l'Estat. Va ser una iniciativa, amb un alt grau d'eclecticisme inicial, que va ser ben rebuda per alguns d'aquests intel·lectuals castellans, especialment per Ortega i Gasset, però que va passar desapercebuda per a la gran majoria de gent no catalana, així com també catalana però fora de l'àmbit d'aquest selecte nucli de joves força ben preparats. Es tractava d'una revista setmanal amb seu al carrer

Muntaner 22 de Barcelona, sent els principals redactors: Miguel S. Oliver, Ramón Rucabado, Bartolomé Amengual, Carlos Jordà, J.M. Tallada, F. Sans i Buïgas, J.M. Lopez Picó, M. Vidal Guardiola, F. de Segarra, B. Cunill, Eladio Homs, J. Martí i Sabat, Eugenio d'Ors, José Carner, J. Sitjá i Pineda, J. Farran i Mayoral, M. Raventós, E. Vallés.

Finalitzats els seus estudis el juny de 1909, i ja amb el títol d'enginyer industrial, va partir aquell estiu de viatge de noces amb la seva dona, la qual cosa els va lliurar de patir la Setmana Tràgica. De tornada, s'instal·laren a Barcelona, en un espaiós pis del carrer Girona, prop de la plaça Urquinaona. Carles Jordà i Dolors Pons foren pares d'una nombrosa família, ja que tingueren entre 1910 i 1931 ni més ni menys que tretze fills, quatre nois i nou noies.

EL PAS PER LA POLÍTICA (1913-1921): UN HOME DE LA LLIGA

El 1913 es presenta a les eleccions com a cap de llista per la Lliga a la Diputació de Girona, de la Mancomunitat de Catalunya, pel districte empordanès de Figueres-Vilademuls. Prat de la Riba i Cambó li havien encomanat la propagació dels ideals catalanistes a la seva terra. El 9 de març del 1913 es realitzaren les eleccions a diputats provincials i la Lliga va obtenir un gran èxit, amb vuit diputats a Barcelona, tres a Lleida, un a Tarragona i dos a Girona, un era Carles Jordà. El 6 d'abril de 1914 s'inaugurà solemnement, al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat, la Mancomunitat de Catalunya, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba i l'assistència dels diputats electes.

Va restar com a diputat de la Mancomunitat a la Diputació de Girona fins a les eleccions del 1917, amb una actuació brillant en els àmbits d'obres públiques i agricultura, tenint interessants iniciatives, com per exemple la de crear, amb Xavier Montsalvatge i Rafael Masó, una Escola d'Arts i Oficis.

Ja no va tornar a presentar-se a la reelecció, Prat de la Riba li havia comentat que calia que el catalanisme s'introduís també en els ajuntaments, especialment a les grans capitals i en particular a Barcelona, on dominava el Partit Radical de Lerroux, així que li va suggerir que es presentés a les municipals i Carles Jordà va acceptar la idea de bon grat, ja que aquesta significava restar a Barcelona, on tenia la seva família i la seva casa.

Les eleccions municipals es realitzaren al novembre de 1917 i ell es presentà pel districte VIII de Barcelona, essent escollit com a regidor de l'Ajuntament de la capital catalana. A principis de 1918 va constituir-se el

nou Ajuntament, sent instituït com alcalde Manuel Morales, destacat lerrouxista. Carles Jordà era un dels nous regidors, junt amb altres noms coneguts per la història posterior, com Lluís Companys o Lluís Nicolau d'Olwer. Va ser nomenat membre de la Comissió Permanent d'Hisenda, dins la Subcomissió de Pressupostos. Al llarg d'aquell any es va dedicar intensament a les seves tasques municipals, participant-hi activament, amb Emili Ragull, Carreras i Candi, Callén, i Pla i Deniel, en la Comissió de l'Eixample, especialment en l'estudi del desviament de la riera de Magòria, de modificar el pla de l'esmentat Eixample a la part superior del Passeig de Sant Joan, del projecte Diagonal a través de la Granja Experimental i de la rectificació de les línies fèrries que creuaven la ciutat. A més, formà part de la Comissió de Reforma, Tresoreria i Obres Extraordinàries, de la Comissió de Cultura, de la Comissió de Contribució i Milllores, i de la Comissió de Reforma de la Llei Municipal. Com podem observar, Carles Jordà s'havia pres molt seriosament la seva estada com a regidor de l'Ajuntament barceloní, era conscient que es tractava d'un excel·lent escenari per a la seva carrera política, i més en aquells moments en què, a Espanya, Antoni Maura havia format nou govern on Francesc Cambó era ministre de Foment.

El 1919 continuà a l'Ajuntament que, des del mes de maig tenia nou alcalde, Antoni Martínez. Entre les seves propostes a les sessions municipals, podem destacar la defensa que va fer dels veïns de Barcelona per les seves protestes enfront la pujada dels preus dels pisos. L'any següent, el 1920, es convocaren eleccions municipals i va ser escollit de nou com a regidor, passant la minoria catalanista a ser majoria, al temps que es retrobava a l'Ajuntament amb vells amics, com Manel Carrasco i Formiguera o el figuerenc Lluís Massot i Balaguer. A més va resultar elegit primer tinent d'alcalde, al temps que continuà com a president de la Comissió Permanent d'Hisenda. Al juliol d'aquell any l'alcalde titular, Antoni Martínez, va comunicar que seria absent fins a finals de setembre, per la qual cosa Carles Jordà va passar a ocupar el lloc d'alcalde de Barcelona en substitució del titular. Segons la dedicatòria del seu íntim amic, Jaume Bofill i Mates (*Guerau de Liost*), en el seu llibre de poesies *Selvatana Amor*, es tractava del "primer batlle tramuntanat de Barcelona".

En total va presidir deu sessions municipals com a alcalde aquell estiu de 1920, i quan tornà de nou al seu lloc de primer tinent d'alcalde, els seus companys li varen oferir un sopar a l'hotel Ritz amb un escrit a la invitació que deia: "Sopar que els regidors de la majoria regionalista de l'Ajuntament ofereixen al seu estimat amic i company en Carles Jordà per la seva encertada gestió en l'alcaldia de Barcelona". Però Carles Jordà no finalitzà mai aquella

etapa com a membre de l'Ajuntament de Barcelona, el seu destí va canviar sobtadament i bruscament a causa d'un seriós esdeveniment que mai no hauria sospitat.

A partir de 1919-1920 el sistema financer català va començar a fer fallida, s'havien acabat els temps d'eufòria econòmica produïda per la Primera Guerra Mundial. Varen tancar molts bancs, com el Banc de Barcelona, i Carles Jordà va poder comprovar com les seves accions queien indefinidament, i que les empreses on tenia els seus diners invertits anaven a la suspensió de pagaments. Al febrer de 1921 constatava que s'havia arruïnat i sobre ell pesava el fantasma de l'embargament. Com que no volia aprofitar-se del seu càrrec a l'Ajuntament i desitjava mantenir el seu prestigi polític intacte, va prendre la decisió de dimitir i, encara més difícil, la d'anar-se'n de Barcelona, amb tota la seva família, i tornar a l'Empordà, on el seu pare Rafael posseïa un gran patrimoni i una considerable fortuna. Així, abans de l'estiu d'aquell 1921, s'instal·lava a la casa pairal de Molins, amb la seva dona Dolors i els seus set fills, dels quals la més gran, Maria Lurdes, només tenia onze anys. Carles Jordà es retrobava amb el món dels seus avant-passats.

RETORN A L'EMPORDÀ (1921-1931): ACCIÓ CATALANA I DIRIGENT AGRARI

A l'octubre d'aquell any va morir el seu pare, Rafael Jordà, a la seva casa del carrer Muralla de Figueres, ja era malalt de feia temps. D'aquesta forma Carles va entrar en possessió de l'antic patrimoni dels Jordà. A partir d'aquest any la seva vida donà un gir força important. La política i Barcelona restarien cada vegada més lluny, i l'Empordà i la problemàtica del món pagès centrarien cada cop més el seu interès.

El 1922 decideix, amb alguns dels seus íntims amics com Lluís Nicolau d'Olwer, Jaume Bofill i Mates, Josep Carner, Ramon d'Abadal o Josep M. de Sagarra, separar-se de la Lliga, disconformes amb la línia que dirigia Cambó, col·laboracionista amb el govern espanyol i el rei Alfons XIII. Al juny convoquen la Conferència Nacional Catalana, amb l'objecte de "reformat i enriquir l'ideari catalanista, establir les normes essencials de la seva actuació i aplegar les forces disperses del Nacionalisme català per a una actuació permanent". En el transcurs de la Conferència, en la qual Carles Jordà hi participà activament, es desenvoluparen una sèrie de ponències, de les qual podem destacar la titulada *Doctrina Nacionalista*.

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 45 (2014)

Carles Jordà i Fages (1883-1935).

Dirigent d'Acció Catalana i de la Unió Sindical Agrària

Però s'ha d'aclarir que no es tractava d'un nacionalisme lligat al concepte de raça, ans ben al contrari, era la vivència de tot un poble, sense distincions, lligat a una terra i a una història comuna. Tampoc, i malgrat el que pugui semblar, eren separatistes, però sí que demanaven el reconeixement del dret d'autodeterminació, el reconeixement com a nació i el fet diferencial, per part de l'Estat espanyol, i que el fet de pertànyer a aquest estat, o no, fos voluntat dels catalans. Rebutjaven l'iberisme de Cambó, de l'Espanya com a unitat moral peninsular encara que plural (regions), i criticaven profundament la idea de conquesta i assimilació espanyola dels catalans. Alguns dels participants, com J.V. Foix, proposaven dividir la Península en cinc unitats, Castella, Bascònia, Portugal, Andalusia i Països Catalans, amb la pràctica d'un nacionalisme federal que situés la realitat castellana en el seu lloc a la Península i trenqués amb la seva identificació amb Espanya i l'espanyolisme.

D'aquesta Conferència sorgí un nou partit polític, més a l'esquerra de la Lliga i netament catalanista: Acció Catalana. Defensava un catalanisme nacionalista superador del regionalisme, sempre dins d'una militància catòlica. Els principals fundadors, que formarien el seu Consell Central, foren: Jaume Bofill i Mates com a president, Lluís Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira i Virgili com a vicepresidents, Ramon d'Abadal i de Vinyals com a tresorer, Carles Jordà i Fages, i Leandre Cervera i Astor com a secretaris.

El cop d'estat de Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, va sorprendre Carles Jordà a la seva casa de Molins. Aviat, amb els seus companys d'Acció Catalana, condemnà el cop i especialment el seu flagrant anticatalanisme, per la qual cosa el partit va ser declarat il·legal. Molts destacats nacionalistes varen haver d'exiliar-se, com Nicolau d'Olwer, al qual el mateix Carles Jordà va ajudar a travessar la frontera pel mas Quera de la Vajol. El 1924 va viatjar a Ginebra per reunir-se amb destacats membres del catalanisme polític. Les autoritats espanyoles aviat s'assabentaren d'aquella trobada de Ginebra, que batejaren com a separatista i antiespanyola, decidint prendre mesures, i una d'elles va ser la detenció i posterior exili de Carles Jordà. Efectivament, per manament del governador militar, general Lossada, va rebre la notificació oficial per la qual se li ordenava que es presentés a la policia en Barcelona, i allà va rebre l'ordre d'abandonar Catalunya i anar a residir a Casp, sota vigilància i prohibició de sortir. En aquella ciutat aragonesa, va haver de residir-hi forçosament durant quatre mesos, fins que les autoritats li van permetre tornar a la casa de Molins amb la seva família.

A la premsa catalana, la notícia va ser donada en tots els periòdics i setmanaris, amb articles que li eren sempre favorables, especialment en els barcelonins *La Publicitat* (“En Carles Jordà, ex-alcalde de Barcelona, exiliat”) i *La Veu de Catalunya* (“L’exili d’en Carles Jordà”), i també en els gironins, com *La Veu de l’Empordà*. A la resta de la premsa de l’Estat espanyol, la notícia va ser curta i sense donar-li gaire importància, amb títols com *Destierro de un ex-concejal* o *Deportaciones de políticos*. L’excepció fou el diari madrileny *ABC*, en el qual sota el títol “*El tal Jordà era separatista*”, feia una crítica plena de menyspreu de la trajectòria política i social de Carles Jordà, que demostrava, entre altres coses, el seu profund desconeixement del personatge i de la realitat catalana. Aquest article provocà contundents respostes a Catalunya, com per exemple la de Rafael Marquina, 16 de març de 1924:

“Aquest Jordà a qui tan grollerament i barroerament s’al·ludeix, és un ex-tinent d’alcalde de Barcelona, ex-conceller de la Mancomunitat, home de bastant més capacitat intel·lectual que el redactor de l’A.B.C. que així l’anomena; persona respectada i respectable que professa amb convicció, honradesa i entusiasme, les idees que creu més encertades, convenients i nobles, en ús d’una sagrada, eterna, insuprímible llibertat de pensament consubstancial amb la naturalesa i la dignitat humanes...el tal titulel, ultra voler ésser –sense reeixir-ne– enginyós, és positivament, un greuge, una injúria, quant a la mala intenció amb què ha sigut escrit.”⁽⁷⁾

Entre 1921 i 1924 es produí el canvi més important en la vida de Carles Jordà, evolucionant des d’una perspectiva lligada totalment a Barcelona, amb un brillant futur polític, fins a un tarannà molt més comarcal, lligat a la seva terra d’origen, l’Empordà, Figueres i Molins, i preocupat principalment per la problemàtica del camp català i la pagesia. A partir de 1924 deixarà cada vegada més en segon terme la política per a dedicar-se, amb intensitat, als assumptes agrícoles. Per aquesta raó decidirà portar ell personalment les seves possessions i fer-les rendir, a més comptava amb parcers i masovers de tota confiança.

Entre 1924 i 1930 es dedicarà a la gestió de les seves terres i masies, al temps que adquiria consciència de la problemàtica de la pagesia, dels productors, i dels efectes nocius dels intermediaris, als quals criticava sovint. Es mostrava partidari dels sindicats i de les cooperatives de pagesos, fent un

7. *La Veu de Catalunya*, “Lletra oberta als censors”, 16 de març de 1924.

primer assaig de cooperativa vinícola a la seva pròpia casa de Molins. Va ser també president del Sindicat Vinícola de Vilajuïga i fundador el 1929, i nomenat president, del Sindicat Oleícola Garrotxa-Empordà.

Finida la Dictadura, amb la dimissió de Primo de Rivera el 1930, Carles Jordà va ser nomenat vicepresident de la Diputació de Girona, i assistí a les reunions per realitzar un avantprojecte d'Estatut de Catalunya, a l'octubre de 1930. Va ser particularment interessant el seu discurs als diputats amb raó del pessimisme general per aconseguir l'adveniment de la república i amb ella l'autonomia catalana, deia així:

“No ha de donar-se cap sensació de depressió, i el que s'ha fet no pot dir-se, que sigui feina inútil. Tenim ara avantatge de conèixer les forces polítiques i la Comissió per fer el projecte de bases de l'Estatut perquè tampoc no sabem qui serà el qui l'aprovi. El que cal, és obtenir la unanimitat i el suport dels partits polítics en l'obra de l'Estatut. El president ha de comptar amb la màxima ajuda de tots, per portar endavant la confecció de les bases.

Cal tenir en compte, que avui no podem atribuir-nos una representació popular però, el suport que ens hauria mancat per l'Estatut de l'any 1919, ara el trobaríem, perquè avui, fora de Catalunya, hi haurien col·laboracions que aleshores ens haurien estat negades. L'experiència política ens diu que per a demanar, s'ha de saber el que es vol, ja que això no han pas d'endevinar-ho els qui han de concedir-ho. Sóc contrari a ressucitar la Mancomunitat que tan mal acabament va tenir. Volguem ésser generosos en l'ordre econòmic, però hem de tenir tendència a la unanimitat espiritual. Per això crec que l'Estatut pot ésser avui molt més matitzat que el de l'any 1919. Cal que s'arribi a obtenir una proposició definitiva per a realitzar l'Estatut, si bé és indispensable que la Comissió reculli l'opinió dels partits polítics”.⁽⁸⁾

Republicà convençut, va viure amb esperança la jornada del 14 d'abril de 1931, malgrat la derrota que havia patit el seu partit, el Partit Catalanista Republicà (unió d'Acció Catalana i d'Acció Republicana Catalana), a les municipals del 12 d'abril enfront d'Esquerra Republicana de Catalunya.

8. “El punt de vista del senyor Jordà. Cal reaccionar contra el pessimisme”, *La Publicitat*, octubre de 1930. Segons la crònica: “El senyor Jordà, les paraules del qual foren seguides amb un interès extraordinari i que provocaren repetides mostres d'assentiment dels reunits, tingueren la virtut de situar el debat, fent-lo sortir del pessimisme en què transcorria”.

DIRIGENT DE LA UNIÓ SINDICAL AGRÍCOLA DE CATALUNYA (1931-1935): LA DIFÍCIL VIA MODERADA EN EL PLET AGRARI A CATALUNYA

Constituïts els governs de la II República Espanyola i de la Generalitat de Catalunya, l'agitació al camp català anà a més, i aquest fet preocupava molt a Carles Jordà. El govern republicà havia aprovat uns decrets que permetien la revisió dels contractes agraris, que a Catalunya eren de rabassa morta, de parceria o simplement d'arrendament per a una quantitat convinguda. El principal conflicte sorgí al voltant dels esmentats contractes de rabassa morta, portat per la Unió de Rabassaires. La Generalitat oferí un pacte als propietaris per reduir la quantitat de fruits que havien de rebre dels rabassaires, acceptant aquells espantats per les dimensions que prenia l'assumpte. Carles Jordà, al qual afectava com a propietari que era aquella mesura, però que comprenia perfectament les protestes camperoles, se sentí esperonat pels esdeveniments i decidí cercar una solució. Va continuar fomentant els avantatges del cooperativisme, i al novembre s'inaugurava la Cooperativa Vinícola d'Espolla, de la qual ell mateix n'era un dels fundadors. Però el fet més important es donà el 25 d'aquest mes, en què reunits en assemblea els representants de la majoria de sindicats agrícoles de Catalunya, així com agricultors propietaris i, àdhuc, treballadors del camp i rabassaires, es fundà la Unió Sindical Agrícola de Catalunya (USA). Aquest organisme, que d'entrada es definí com apolític, defensava el productor agrícola (principalment el petit propietari), i se situava entre la Unió de Rabassaires i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, on eren els grans propietaris, contraris a cedir davant les demandes dels pagesos. Carles Jordà va ser escollit per voluntat unànime com a president, càrrec que ostentà fins a la seva mort i, com va dir en el seu discurs fundacional, el gran error dels polítics catalans i espanyols de l'època fou pensar que Catalunya era principalment industrial, quan la realitat era que la majoria de comarques eren bàsicament agrícoles. El ressò que adquirí aquest nou organisme a Catalunya i Espanya fou molt gran i, a partir d'aleshores, hauria d'anar amb cura per mantenir-se independent dels partits polítics. El nou setmanari informatiu de la USA va ser *La Pagesia*. A partir d'ençà, Carles Jordà viatjà molt més, pràcticament anava cada setmana a Barcelona. En aquesta ciutat se celebrà a finals d'aquell intens 1931 la II Assemblea General Ordinària de la USA, al teatre Bosc. Va ser retransmesa per Ràdio Barcelona i la presidí, resumint eloqüentment tota la tasca realitzada bo i manifestant que: "No hi valdrien entorpiments per deturar la gran obra

Cambra Agrícola de l'Empordà (Arxiu Carles Jordà).

col·lectiva que tenen de fer els pagesos...La unió fa possibles moltes coses per les que l'individualisme es veu impotent".⁽⁹⁾

Amb l'Estatut de Catalunya aprovat, el president Francesc Macià va convocar eleccions al Parlament el 20 de novembre de 1932. Carles Jordà, convençut pels seus amics polítics, es va presentar per la província de Girona en la llista tancada del Partit Catalanista Republicà, però foren vençuts altre cop per Esquerra Republicana, només guanyaren de l'Alt Empordà a Darnius, Terrades, Peralada i majoritàriament a Figueres. Com comentaria temps després un bon amic seu, "ell d'això se n'amargà molt",⁽¹⁰⁾ i a partir d'aleshores, decebut de la política, no tornà a embolicar-se mai més, dedicant totes les seves energies a la problemàtica de la pagesia, al capdavant de la USA.

El conflicte agrari, una pugna entre dretes i esquerres, enfrontà seriosament a Catalunya els propietaris amb els parcers, rabassaires, jornalers i arrendataris. Carles Jordà es trobà en el bell mig, per un costat, com a propietari, i per l'altre, com a president de la USA i bon entenedor dels problemes i les raons de la pagesia. Intentà actuar sempre de forma justa i

9. *Pagesia*, 1, desembre de 1931.

10. *Publicacions de la Terra*, Figueres, setembre de 1935.

equitativa, la qual cosa li va causar no pocs mals de cap. En un clarificador article a *Pagesia*, titulat “Reforma Agrària: l’únic camí a seguir” escrivia:

“La llei [a Espanya] fou feta mirant principalment Andalusia, amb el seu problema de la fam als camps i els grans latifundis de les diverses regions espanyoles, amb reminiscències feudals; i a Catalunya sortosament no tenim –per ara– la fam als camps, i de latifundis pocs i fàcilment repartibles; més aviat tenim problemes de minifundis empobridors de solució menys fàcil, i problemes de lluites d’interessos entre estaments igualment poderosos i problemes de producció, de transformació, d’organització, d’exportació, de crèdit i d’altres ben característics i peculiars de la nostra terra”.⁽¹¹⁾

En altres apartats es mostra favorable a aquesta llei agrària espanyola quant als seus aspectes de millora de conreus i concessió de crèdits agrícoles, però critica el fet que no s’hagi portat a la pràctica perquè

“la característica més oviradora de la política del Ministre d’Agricultura, ha estat la de fer política radical- socialista, política de partit, la pitjor política per a governar, si governar vol dir endegar, regir i ordenar els greus problemes de la producció agrària. També carrega contra el Conseller d’Agricultura de la Generalitat... Cal, però, constatar, amb dolor, que el Conceller d’Agricultura de la nostra Generalitat ha superat al senyor Ministre espanyol. No coneixem fins avui cap disposició que poguem lloar ni cap iniciativa esperançadora i ha estat feina inútil el tractar d’esbrinar, ja llegint les seves intervencions al Parlament, ja escoltant els seus discursos en assemblees i mítings, ja veient el que diu als periodistes les orientacions que pugui tenir sobre els problemes de la producció”.

Es queixa així mateix de la política freda i llunyana que es fa des del govern català vers els problemes del camp, sense demanar ajut als que de veritat en saben de la qüestió,

“col·laboració que els és indispensable, que mai han sol·licitat i que altre temps amb els migradissims mitjans que la Mancomunitat podia donar-los-hi, el mateix Conseller senyor Mias l’havia obtinguda, ben desinteressada i entusiasta, permetent-li fer una obra que encara avui es recorda amb goig i emoció per tota la terra catalana”.

11. *Pagesia*, 65, 9 de novembre de 1933.

Continua indicant ferventment el camí que, segons ell, s'havia de seguir:

“¡Encara hi som a temps! Prou dir que fan falta els traspassos, per fer la cosa més insignificant que es demani, car semblaria una excusa per amagar el desig de no fer res, o l'incapacitat de saber-la fer. Cal crear l'instrument, l'organisme, el vas per rebre tot el que ha de venir, i després a treballar; fem com si ja fos nostre, com si ja fos traspassat, que és el millor camí per tenir-ho aviat; no esperéssim sentats a l'ombra dels càrrecs públics que el poble podria creure's defraudat i clamaria engany. Treballem i fem treballar per tal d'assolir ràpidament ço que ens és tan indispensable... Així crearem riquesa i benestar i consolidant la República i afiançant l'autonomia donarem a les altres terres Ibèriques un alt exemple a seguir com ja amb la vella i migrada Mancomunitat donarem en dies pretèrits... L'organisme que a la nostra nació, tingui la responsabilitat d'endegar i de resoldre i d'impulsar totes les qüestions que planteja la Llei de Reforma Agrària, caldrà que sigui format per una selecció d'homes independents de tota política. Déu nos en guard de que només es moguéssin al ritme intermitent de la política professional. La tasca a fer té massa magnitud per deixar-la a mercè de les puges i baixes dels partits polítics. Cal una continuïtat que només pot aconseguir-se amb una màxima independència i amb màxima capacitat... I si no fos dir massa, amb la màxima bona fè... I aquest és l'únic camí”.

L'any 1934, després del traspàs del titular, Eusebi Puig, va ser nomenat president de la Cambra Agrícola de l'Empordà, al maig el president Companys l'anomenà conseller de la Generalitat dins el Consell Superior de la Cooperació, i al desembre el governador civil de Girona i la Junta Vitivinícola Provincial, li lliuraven el Carnet d'Identitat com a membre Vocal Viticultor.

A l'abril d'aquell any, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de Contractes de Conreu, que intentava resoldre un llarg conflicte en el camp català entre els propietaris de les terres i els seus arrendataris, principalment de rabassa morta i parceria, i volia establir el mecanisme pel qual aquests podien comprar les terres que treballaven, amb un termini de 15 anys per pagar-les. Els propietaris per la seva part només podien retenir les seves possessions agrícoles si es comprometien a conrear-les ells mateixos.

Els grans propietaris, representats per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, es mostraren en total desacord amb la llei, i la portaren al Tribunal de Garanties Constitucionals. Això va fer esclatar definitivament l'enfrontament entre propietaris i arrendataris, on també intervenien interessos polítics, del govern de Madrid (recordem que governava la dreta amb Lerroux i Gil

*En plena maduresa
(Arxiu Carles Jordà).*

Robles) i del govern de la Generalitat, amb Companys (que era pròxim a les posicions de la Unió de Rabassaires). La USA es va mantenir neutral de bon principi, mentre cercava una solució al conflicte en múltiples reunions. A la fi, un mes després del començament dels esdeveniments, la USA va redactar un document en el qual donava el seu parer sobre la Llei de Contractes de Conreu, document que va lliurar en persona Carles Jordà al president Companys. En ell, la USA prenia postura a favor de la Generalitat i del seu

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 45 (2014)

Carles Jordà i Fages (1883-1935).

Dirigent d'Acció Catalana i de la Unió Sindical Agrària

president, i es posava en contra la Lliga i l'IACSI, tot matisant que s'hauria de parlar a l'hora de portar a la pràctica aquesta llei perquè "conté articles inadaptats a les realitats del conreu de la nostra terra". Carles Jordà era molt conscient que la llei, que faria dels parcers propietaris amb el temps, anava en contra seva com a gran propietari, però hi estava d'acord. Els temps eren difícils amb la República, amb l'esclat dels moviments obrers i camperols, i pitjor seria una llei d'expropiació. El president Companys va respondre: "He rebut la visita d'una comissió de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, a la qual pertany un gran contingent d'agricultors, propietaris i conreadors de la nostra terra, per tal de fer-ne entrega d'un document de gran importància moral i efectiva".⁽¹²⁾ El document va tenir una acollida entusiasta en la majoria de la premsa catalana, però va ser acollit amb fredor a Madrid, on la premsa identificava la USA amb "*cierto partido político catalanista*". Aquestes opinions feren meditar molt a Carles Jordà que, com a president de la USA i un dels principals inspiradors del document, veia condicionada la seva independència política amb la militància en Acció Catalana Republicana, així que va decidir presentar la seva dimissió irrevocable, que li va ser acceptada. Malgrat tot, aquesta decisió la va prendre forçat per les circumstàncies, ho deixa clar en el que va manifestar a un amic: "D'Acció Catalana en seré sempre. No saben el disgust que em donen els que em feliciten per haver-me'n separat per les raons que vos sabeu. Em costa no barallar-m'hi".⁽¹³⁾

En un altre ordre de coses, el 25 de novembre de 1934, en un acte celebrat a l'escola de Pont de Molins, amb assistència de Francesc Mascort i Puig (fundador i primer president del Sindicat Vinícola d'Espolla) i del metge Josep Cuffí, Carles Jordà fundava, al mateix Pont de Molins, el Sindicat Agrícola Ricardell, cooperativa vitivinícola que havia d'aplegar dotze pobles i tenir una capacitat de 22.000 hectolitres de vi. Per a la seva construcció va cedir unes terres que tenia prop la carretera de França i vora la riera del Ricardell. També aquest mateix mes de novembre havia estat nomenat, per la Cambra Oficial Agrícola de Barcelona, president del seu Comitè Directiu.

El 1935 es dedicà més que mai a les activitats de la USA, amb continus congressos i assemblees, viatges, etc. Al temps que donava empenta al seu gran somni, el projecte del pantà de Crespià, que hauria de regar gran part de la plana empordanesa i del que ja havien començat les obres.

12. *Pagesia*, 102, 21 de juliol de 1934.

13. Claudi AMETLLA, "El Carles Jordà que jo he conegut", *Pagesia*, 161, 14 de setembre de 1935.

Al juliol, la USA va convocar una multitudinària assemblea al camp d'esports de Lleida, on Carles Jordà tingué un destacat paper amb el seu discurs a favor dels pagesos conreadors de blat.⁽¹⁴⁾ Com a conseqüència d'aquesta assemblea, que va tenir un gran ressò a tot Catalunya i Espanya, va haver de marxar cap a Madrid per tercera vegada en aquell any, per entrevistar-se amb el ministre d'Agricultura. És en aquest viatge quan va caure greument malalt de tifus exantemàtic. De tornada a l'Empordà, se'n va anar a la seva casa pairal de Molins, amb l'ànim de restablir-se, però la seva situació es va fer aviat irreversible.

El dia 4 de setembre, a les dues de la matinada, Carles Jordà i Fages moria, als 52 anys, amb 13 fills i 3 néts. L'esdeveniment causà una gran commoció, l'enterrament fou multitudinari i arribaren representants dels diferents estaments de tot Catalunya, a més d'autoritats diverses i amics polítics i sindicals íntims. El seu taüt va ser portat pels seus parcers i masovers, els seus homes de confiança, fins al panteó familiar al cementiri de Molins. Els dies posteriors se li feren homenatges de reconeixement,⁽¹⁵⁾ posant el seu nom al futur pantà de Crespià, també va haver-hi la intenció de recordar-lo en carrers i, àdhuc, s'obrí una subscripció per aixecar-li un monument.

Però les paraules, com les bones intencions, si no es realitzen d'immediat se les emporta el vent cap al món de l'oblit. Va seguir una llarga i sagnant guerra de tres anys que va canviar Espanya i Catalunya, i després una dura postguerra. No es va fer mai cap monument a Carles Jordà, no se li va dedicar cap carrer a Figueres ni a cap altre poble o ciutat llevat de Cervera i de Pont de Molins (carrers que avui ja no existeixen amb el seu nom), i les poques obres que restaven del que havia d'ésser el pantà de Crespià ("pantà Carles Jordà"), restaren oblidades i perdudes mentre al seu entorn creixien els esbarzers i les alzines. Després de la guerra, Carles Jordà va ser, més que oblidat, no recordat, i el seu pensament polític i social tergiversat i, sovint, manipulat. Amb els anys desapareixerien també els que foren els seus amics i coneguts, com també els molts pagesos amb els quals va compartir una relació de confiança i d'amistat. De les seves propietats, el patrimoni Jordà, el 1947 només en restava un 30%, és a dir, la casa pairal de Molins i alguna cosa més... tants de segles per aconseguir-lo i tants pocs anys per perdre-ho!

14. *Pagesia*, 161, 14 de setembre de 1935.

15. *Pagesia* li dedica el número sencer, 161, 14 de setembre de 1935. I altres també se'n fan ressò.